

Neznámý rukopis Všehrdových Knih devaterých?¹

ZDENĚK MUŽÍK

ABSTRACT: The Unknown Manuscript of the Všehrds's On the Laws of the Czech Land Nine Books?

The treatise *On the Laws of the Czech Land Nine Books* (O právních země české knihy devatery) by Viktorin of Všehrdy has a special position among the Bohemian land lawbooks. It was completed almost simultaneously with the official codification of the land law, which certainly influenced its reception. Nevertheless, it is preserved in many copies. The legal historian František Čáda made an analysis of them in 1961 and this article is a small addition to his work. The article provides information on six other copies and analyses one of them in detail. The newly discovered manuscript is a manuscript of the newer redaction and it is analysed in the context of the other known manuscripts, especially with newly redefined branch of the copies.

KEY WORDS: Viktorin of Všehrdy – Manuscripts – Law Books – On the Laws of the Czech Land Nine Books

CONTACTS: Mgr. Zdeněk Mužík, Knihovna Národního muzea, Václavské náměstí 1700/68, 110 00 – Praha 1; email: zdenek.muзик@nm.cz

Speciální soupisy rukopisů představují jeden z pilířů výzkumu právních knih českého a moravského zemského práva, podstatný obzvláště pro přípravu jejich kritických edic.² Podchyčení rukopisné matérie se díky nim postupně dočkala Práva zemská česká Ondřeje z Dubé,³ *Knihy devatery o právních země české Viktorina ze Všehrd*,⁴ *Knihy Tovačovská*⁵ a *Maiestas*

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/25.X.a, 00023272).

2 K historii, potřebě a významu takových soupisů v českém prostředí František HOFFMANN, Speciální soupisy rukopisů, *Studie o rukopisech* (dále *StR*) 23, 1984, s. 21–39, zde s. 26–27; Jiří KEJŘ, Příspěvek české kodikologie k právní historii (Zpráva o stavu bádání), *Právněhistorické studie* (dále *PHS*) 35, 2000, s. 201–223, zde s. 203–205; TÝŽ, Právní dějiny středověku dnes – a co dále?, *Český časopis historický* 102, 2004, s. 552–567, zde s. 564–565. Nejiná je situace i ve sféře kodifikací zemských a městských zřízení. Viz Marek STARÝ, *Münsterbergica – právněhistorický silesiackální rukopis v drážďanské univerzitní knihovně*, *PHS* 45, 2016, 153–191, zde s. 153.

3 V rámci edice je popsán František Čáda. Viz *Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*, František Čáda (ed.), Praha 1930, s. 89–104.

4 František Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo v dochovaných rukopisech*, *PHS* 7, 1961, s. 77–129.

5 TÝŽ, *Knihy Tovačovská – její rukopisy*, *StR* 7, 1968, s. 77–192.

Carolina.⁶ Dokončení se snad brzy dočká i soupis rukopisů Rožmberské knihy.⁷ Tvorba těchto katalogů zároveň podnítila jejich doplňování o opomenuté či nově objevené kodexy. Doplňen byl soupis rukopisů *Maiestas Carolina*⁸ a výrazného rozšíření se dočkal především korpus známých exemplářů Tovačovské knihy.⁹ Stranou takového zájmu však – i přes nové nálezy – doposud zůstávalo právní dílo Všehrdovo.¹⁰

Jeho spis má mezi právními knihami českého zemského práva zvláštní místo. Všehrd na něm začal pracovat kolem roku 1495 ještě jako místopisář Království českého a finální verzi starší postupické redakce dokončil roku 1501, přičemž práce na něm byla jedním z důvodů, proč o úřad přišel.¹¹ Dobou tvorby i dokončením tedy jeho dílo kolidovalo s téměř souběžně

- 6 Jiří KEJŘ, *Maiestas Carolina* v dochovaných rukopisech, *StR* 17, 1978, s. 3–39. Pouze rukopisy s českými překlady podchytil nezávisle na Kejřovi Ivan MARTINOVSKÝ, České zpracování *Maiestatis Carolinae* a jeho rukopisy, *Ústecký sborník historický* 1979, s. 29–44. Rukopisy latinského znění pak v rámci edice podrobně popsal Bernd-Ulrich Hergemöller. Viz *Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355*, Bernd-Ulrich Hergemöller (ed.), München 1995, s. LXIII–XC.
- 7 První část uveřejnila Naďa FIEDLEROVÁ, Soupis rukopisů Rožmberské knihy (1. část), *StR* 47, 2017, s. 181–280.
- 8 Jiří KEJŘ, *Maiestas Carolina* v dochovaných rukopisech (Dodatky), *StR* 20, 1978, s. 87–91.
- 9 Irena ZACHOVÁ, Rukopisy Knihy Tovačovské v Mitrovského sbírce v Archivu města Brna (Doplňky k soupisu rukopisů Knihy Tovačovské I.), *StR* 21, 1982, s. 161–178; TÁŽ, Kniha Tovačovská ve sbírce rukopisů Archivu města Brna (Doplňky k soupisu rukopisů Knihy Tovačovské II.), *StR* 24, 1985, s. 149–154; TÁŽ, Nepovšimnutý rukopis Knihy Tovačovské v Ceroniho sbírce v SOA Brno (Doplňky k soupisu rukopisů Knihy Tovačovské III.), *StR* 25, 1986, s. 93–100; TÁŽ, Nepovšimnutý rukopis Knihy Tovačovské ve fondu G 10 – Sbírec rukopisů SOA Brno (Doplňky k soupisu rukopisů Knihy Tovačovské IV.), *StR* 26, 1987–1988, s. 99–103; Jiří LAPÁČEK, Tovačovská kniha ve fondech Státního okresního archivu v Přerově; in: *Morava na prahu nové doby. Sborník příspěvků z konference konané 22.–23. června 1994 u příležitosti úmrtí Ctibora Tovačovského z Cimburka*, František Hýbl (ed.), Přerov 1995, s. 71–74; Irena ZACHOVÁ, Rukopis Knihy Tovačovské v Městském muzeu ve Strážnici a v Severočeském muzeu v Liberci (Doplňky k soupisu rukopisů Knihy Tovačovské V.), *StR* 35, 2002–2004, s. 156–176; TÁŽ, „Strahovský druhý“ rukopis Knihy Tovačovské DF V 11 (Doplňky k soupisu rukopisů Knihy Tovačovské VI.), *StR* 37–38, 2007–2008, s. 51–63; Dalibor JANIŠ, Rukopis Tovačovského knihy z roku 1511 ze sbírky Starých tisků Moravského zemského archivu v Brně, *StR* 46, 2016, s. 133–149.
- 10 Tři Čádou neevidované rukopisy Všehrdových práv se nachází v Národní knihovně. První z počátku 16. století na sign. XXIII F 146, druhý z počátku 17. století na sign. XXIII F 186, torzo třetího z první poloviny téhož století na sign. XVI C 23. Základní popisy z prvních dvou podává Milada SVOBODOVÁ, *Rukopisy ze sbírek Tomáše Antonína Putzlachera, Michaela Schustera a dalších nešlechtických bibliofilů ve fondu pražské lobkowiczské knihovny v Národní knihovně České republiky* II, Praha 2012, s. 472–474, 500–503; třetí zmiňují Pavel BRODSKÝ – Marta HRADILOVÁ – Stanislav PETR – Marie TOŠNEROVÁ, *Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven v České republice*, Praha 2004, s. 110. Rukopis z počátku 17. století je uložen v knihovně Severočeského muzea v Liberci, inv. č. ST 1607. Jeho základní popis přináší Alena FIDLEROVÁ et al., *Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách* II/1 K–L, Praha 2007, s. 355. Digitalizát rukopisu je přístupný online: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-SML__INVCST1607__1QQK3M1-cs (přistoupeno 2022-03-25). Rukopis z přelomu 16.–17. století je součástí Knihovny Kinských, sign. 5108. Viz Antonín KOSTLÁN – Stanislav PETR – Marie TOŠNEROVÁ, *Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven*, Praha 1995, s. 112. O tomto rukopisu Čáda nepřímou věděl, pokládal však zprávu o jeho existenci za omyl (viz F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 81, pozn. 26). Nejspíš si však neuvědomil, že nejde o rukopisy z jedné knihovny, ale ze dvou: staré majorátní knihovny Kinských darované roku 1777 Veřejné c. k. univerzitní knihovně a Knihovny Kinských založené roku 1805 Ferdinandem Janem Nepomukem Kinským.
- 11 Osobě i dílu Viktorina ze Všehrd bylo věnováno mnoho prací. Většinu z nich antikvovaly příspěvky vzešlé z konference pořádané k 500. výročí Všehrdova narození, vydané v *PHS* 7, 1961, s. 51–324. Zásadní pro tuto studii je z nich především Čádaova analýza a soupis dochovaných rukopisů citovaný v pozn. 4. Práce vzniklé po vydání všehrdovského sborníku přehledně podchytil Jan KOBER, Všehrd nezapomenutý. K všehrdovskému výzkumu posledních desetiletí, *Právník* 159, 2020, s. 703–724. Pro toto období dokumentuje odklon od studia

vznikající oficiální kodifikací zemského práva, Vladislavským zřízením zemským (tiskem vyšlo 18. července 1500), a ačkoliv ho Viktorin nepsal jako protinávrh zemského zřízení, měla tato situace nepochybně vliv na jeho přijetí. Znovu se pak k dílu vrátil po roce 1502, kdy se pustil do jeho celkového přepracování spočívajícím v množství drobnějších, ale i několik rozsáhlejších úpravách. Zřejmě ve snaze zajistit spisu lepší přijetí jej zbavil většiny invektiv, narážek na soudobé poměry a dalších potencionálních kontroverzí. Nově redigovaný text – mladší vladislavskou redakci – dokončil roku 1508.¹² Obě redakce se šířily v četných opisech, a jak textovou kritikou prokázal Čáda, vznikaly i jejich smíšené varianty.¹³ Celkem jich při své práci popsal 34, navíc zmínil i jeden nezvěstný svazek a tři kodexy známé ze starší literatury, které se mu nepodařilo dohledat či ztotožnit se známými rukopisy.¹⁴ Dalších pět opisů, které pronikly do kodikologické literatury, bylo vzpomenuťo výše.¹⁵ Kritice Čáda podrobil také starší edice Všehrdových práv. Zcela nevyhovující shledal edici Václava Hanky,¹⁶ za lepší, byť dnešním nárokům již také ne plně vyhovující, označil vydání Hermenegilda Jirečka.¹⁷ V souvislosti s tím upozornil na potřebu nové kritické edice, bez níž je při interpretaci Knih devaterých nadále nutné přihlížet i k jejich rukopisům.¹⁸

Cílem tohoto článku je doplnit výše citovaný soupis Všehrdova díla o jeden doposud nepopsaný rukopis uložený v Knihovně Národního muzea a zároveň se na jeho příkladech podívat na problematiku několika přidružených textů a jejich šíření. Nicméně, jak bude ještě podrobněji rozebráno níže, je nanejvýš pravděpodobné, že ačkoliv Čáda jako autor výše citovaného soupisu dochovaných opisů Knih devaterých tento rukopis neviděl, ve své práci ho zmínil.

Jmenovaný rukopis se do Knihovny Národního muzea dostal roku 1987 z antikvariátu Kniha v Karlově ulici v Praze.¹⁹ Někdy poté k němu někdo připojil lístek se stručnou charakteristikou a zmínkou o podobnosti typu písma s rukopisem Knihovny Národního muzea, sign. IV B 25. Kodex však dále nebyl ani základním způsobem zpracován a neznámo

---

Viktorinova právního díla a přesun badatelské pozornosti zejména na jeho humanistickou literární tvorbu. K tomuto přehledu lze pak doplnit práci David RICHTER, Viktorin Janůškův aneb k chrudimským kořenům Viktorina ze Všehrd, *Východočeský sborník historický* 39, 2021, s. 25–42.

12 Genezi Knih devaterých podrobně popsal F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 114–118.

13 TAMTÉŽ, s. 77–78, 89–93.

14 TAMTÉŽ, s. 119–129.

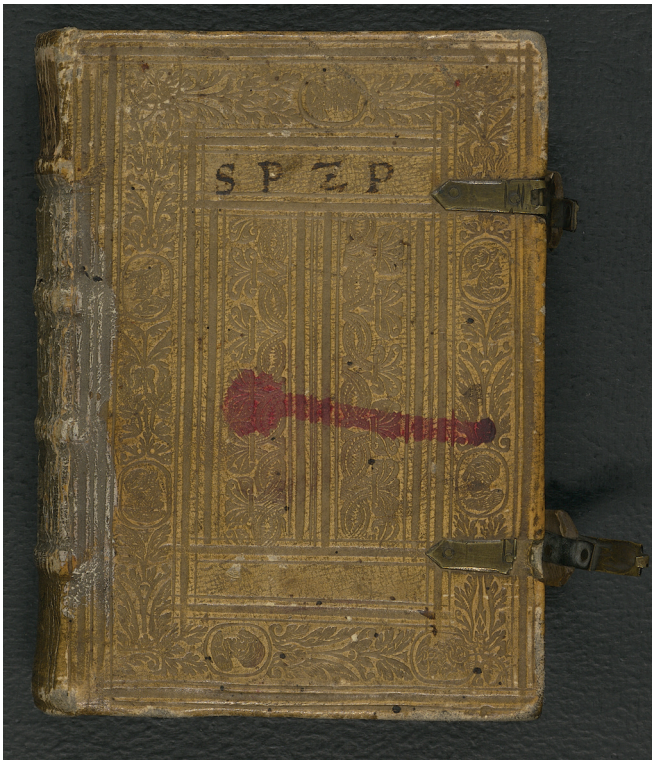
15 Viz rukopisy uvedené v pozn. 10. K Čádovu soupisu lze nadto ještě doplnit, že rukopis Knihovny Národního muzea v Praze (dále KNM), sign. I C 1/9, v seznamu uvedený jako Ms. 12, obsahuje kromě popsaného textu z roku 1535 i opis z roku 1718. Viz František Michálek BARTOŠ, *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze I*, Praha 1926, s. 60.

16 *Viktorina Kornelia ze Všehrd Knihy dewatery o práwiech a súdiech i o diskách země české*, Václav Hanka (ed.), Praha 1841. K hodnocení edice viz F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 77–78, 81–83; Petr KREUZ, Edice zemských zřízení a ústavně historických pramenů k dějinám českých zemí v raném novověku (1500–1619), in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619). Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.–8. prosince 2000 v Praze*, Karel Malý – Jaroslav Pánek (edd.), Praha 2001, s. 267–289, zde s. 281–282.

17 Jireček vydal Knihy devatery dvakrát. Základním způsobem v *Codex Juris Bohemici III/3*, Hermenegild Jireček (ed.), Praha 1874; podruhé spolu s rozsáhlou předmluvou, Všehrdovým životopisem a soupisem jemu známých rukopisů jako *M. Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery*, Hermenegild Jireček (ed.), Praha 1874. K těmto vydáním viz F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 77–79, 81–83.

18 TAMTÉŽ, s. 79, 83.

19 Průvodní dopis je datován 11. srpna 1987.

Obrázek 1 – Viktorin ze Všehrd: O právích země české knihy devatery, přední deska se slepotiskovou výzdobou a rukopisným supralibros SPZP. KNM, sign. XVIII F 1. Foto: KNM.

okrašlují rolnou provedené rostlinné motivy s medailonky, vnitřní pole vytvořené stejnou technickou dekorují dva svislé rostlinné pásy a dva volné vodorovné pásy. V horním volném pásu na přední desce se nachází rukou psané iniciálové supralibros „SPZP“, jehož vlastníka se nepodařilo určit. Jednoduchá slepotisková linka zdobí i záložky kůže na přideštlí a na hřbetě ohraničuje čtyři šité vazy. Tři prostřední mezivazní pole byla druhotně přetřena šedobílou barvou, nyní již značně popraskanou. V horním poli je nalepen papírový štítek se setřelým nápisem „[...] Wssehrd o Prawach českých kniha 8ma a 9ta“. Ve spodním poli se nachází tužkou napsaná signatura „A 17“. Kapitálek rukopisu je základně zdobený. Svazek byl zavírán pomocí dvou háčkových spon se štítkem a kuličkovou záchytkou, háček a část těla horní spony však chybí, dolní spona naopak postrádá část štítku s rameny a záchytkou. Celá ořízka je natřena na červeno a na horní ořízce je vyryta vlastnická poznámka „JAN STRNAD ZDARSKY“. Osobu se nepodařilo blíže identifikovat. Přideštlí jsou vylepena papírem, na předním přideštlí je rudkou a pod tím ještě olůvkem zaznamenána signatura „U 324“. Obě jsou přeškrtnuté inkoustem. Možné provenienci této signatury se podrobněji věnuji níže. Přední předsádka se skládá ze dvou dvoulistů. Jeden list prvního z nich je vylepen na přideštlí, následující list z druhého dvoulistu je zakrácen na křídélko a zbylé dva listy jsou volné. Zadní předsádku tvoří složka o čtyřech dvoulistech. Poslední list složky je vylepen na přideštlí, předposlední je snad chybou kniháře při barvení ořízky

jak, nakonec skončil spolu s několika rovněž nezpracovanými a vesměs moderními rukopisy v jedné z trezorových skříní starých tisků, kde byl „znovuobjeven“ v rámci příprav na stěhování fondu zpět do historické budovy Národního muzea v roce 2020. Při zařazení do sbírky rukopisů mu byla přidělena signatura XVIII F 1.

Kodex má rozměry 14 × 11 × 4 cm a je opatřen původní mírně opotřebovanou celokoženou renesanční vazbou v dřevěných deskách potažených jirchou krémové barvy s výraznou inkoustovou skvrnou červené barvy na přední desce. Potah je zdoben slepotiskovou výzdobou v rámové kompozici. Vnější pole

částečně přilepen k zadnímu přidešti a zbylé jsou volné. Celkově lze vazbu datovat příbližně do přelomu 16. a 17. století.²⁰

Knižní blok se skládá z 6 nečíslovaných a z 228 číslovaných papírových listů o velikosti 13 × 9,5 cm. Dobová foliace je provedena perem v pravém horním rohu, začíná na fol. 251 a končí na fol. 467. Ve zbytku knižního bloku byla doplněna tužkou během katalogizace rukopisu v roce 2022 (označena je desítka a konec bloku). Ve foliaci chybí fol. 414 a fol. 415 je uvedeno dvakrát. Fol. Ir–IVv, 251v, 387v, 447v, 448v, 468r–478v jsou prázdná. Většina složek se skládá z pěti dvoulistů a jejich schéma je následující: III (fol. VI) + 22.V (fol. 470) + IV (fol. 478). Dolní polovina fol. 251 je utržená. Na fol. 281r, 431r, 451r a 461r jsou v pravých dolních rozích patrné pozůstatky kustodů. Jedná se o začátky složek a z poslední dvou je zřejmé, že šlo o arabské číslice (lze rozpoznat čísla „46“ a „47“). Textové zrcadlo má rozměry 8,5 × 7 cm a jeho okraje jsou nepříliš pečlivě vyznačeny olůvkem. Nad horním okrajem zrcadla se ob aperturu objevuje živé záhlaví s označením knihy. Na fol. 387 je nalepena záložka ze žlutého papíru oddělující osmou a devátou knihu spisu. Na horních a dolních okrajích listů se místy objevují zbytky oříznutých filigránů. Na několika volných listech přední i zadní předsádky a na fol. I, III, 472, 473, 477 je to orel s korunou a štítem, ve zbytku rukopisu věž se třemi zuby cimbuří (např. na fol. 253, 282, 364, 424 a 452). Oba filigrány jsou dochovány tak torzovitě, že je nelze ani rámcově určit.

Text je psán českou novogotickou kurzivou. Nadpisy kapitol, první řádky vlastního textu, verše v deváté knize a živá záhlaví jsou provedeny polokurzivou. V prvních řádcích nadpisů a v záhlavích se uplatňuje větší modul písma. Ojedinelý latinský nápis na fol. 386v („*Tomus nonus et ultim[us]*“) je zapsán humanistickou polokurzivou. S otazníkem u zmíněného latinského zápisu je všechn text napsán jedinou vypsanou rukou s minimem chyb a oprav. Podoba písma odpovídá počátku 17. století. Rukopis neobsahuje žádné marginální přípisky, doplňky či jiné úpravy.

Jak vysvítá z poznámky na titulním listu, kodex je posledním svazkem z původně tří-svazkového opisu *Knih devaterých Viktorina ze Všehrd*.²¹ Na fol. 251r–447r²² obsahuje poslední dvě knihy a na fol. 448r–467v několik s dílem více či méně souvisejících doplňků. Základním východiskem pro rozlišení starší a mladší redakce *Knih devaterých* bývá jejich předmluva, o tu se však v případě absence prvního svazku, v kterém se snad nacházela, nelze opřít. Pro její identifikaci je tedy nutné srovnávat text opisu se zněním již určených rukopisů. Naštěstí je přitom možné se opřít o srovnání rozdílů, které již v hlavních bodech podchytil Čáda.²³

Knihy osmá, v rukopisu nadepsaná „*Počínají se knihy osmé Viktorina ze Všehrd*“, pojednává o zemských deskách, písemnostech, které se od nich vydávají a s nimi souvisejícími poplatky, je zaznamenána na fol. 251r–385v. Na vladislavskou redakci – pokud jde

20 Za pomoc s popisem vazby děkuji restaurátorkám Oddělení rukopisů a starých tisků Knihovny Národního muzea, Kateřině Bártové a Veronice Válové.

21 Fol. 251r: „*Díl třetí a poslední*“.

22 Ve znění odpovídajícím Hankově i Jirečkově edici pouze do fol. 441v. K tomu ještě podrobněji níže.

23 F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 94–114, ke knize osmé s. 106–110, ke knize deváté s. 110–114.

o hlavní rozdíly – v jejím případě ukazuje již úvod začínající slovy „*Sepsání tohoto ...*“;²⁴ dále také upravený výklad v kapitole „*O deskách, v kterých se zvědomí píši*“ zbavený citátů v přímé řeči,²⁵ přítomnost kapitol „*O knihách žalobních*“, „*O pečeti zemské*“ a „*O odoumrtech*“, které se ve starší redakci nenacházejí,²⁶ a očištění textu od některých osobních narážek.²⁷ Oproti základnímu znění vladislavské redakce však text zároveň vykazuje i několik výraznějších odchylek. Je prohozeno pořadí kapitol „*O listu, kdež se věno splacuje*“ a „*List, kdež se poručníci obsílají, aby sirotkům let došlým zboží jich postoupili*“,²⁸ v kapitole „*Od braní nebo od zájmu*“ chybí paragraf „*Od panování*“²⁹ a kapitola „*Menší písař sám toto bere*“ je na několik místech zkrácená.³⁰ Tyto změny napovídají, že se jedná o znění v jedné z podob, které odrážejí zájem o dílo v období konce 16. a počátku 17. století. Text byl tehdy stále hojně opisován, často však s vynecháváním či zkracováním některých pasáží, ať už kvůli chybám písařů nebo pro nezájem čtenářů o některé z právního pohledu nepodstatné pasáže.³¹

Devátá kniha pojednává především o zmatcích při soudu i deskách a některých změnách, ke kterým v zemském právu došlo koncem 15. století. V rukopise je nadepsaná „*Počínají se knihy deváté Viktorina ze Všehrd*“ a je zapsaná na fol. 387r–447r (v obecně přijímaném znění na fol. 387r–441v). Její příslušnost k vladislavské redakci prozrazuje zejména kratší verze úvodu za veršovanou předmluvou očištěná od antických aluzí,³² zahlázení některých dobových narážek³³ a kratší znění závěru knihy, tzv. zavření.³⁴

Zavřením většina rukopisů Knih devaterých končí, zde se však jako součást deváté knihy na fol. 441v–447r objevuje ještě jeden text – jedenáctá kapitola „*O vejpisích z desk*“. Hankova ani Jirečkova edice Všehrdova spisu tuto kapitolu neznají. V rukopise Českého zemského archivu (nyní Národního archivu) si jí však povšiml Jaromír Čelakovský, který ji vydal a zároveň pojednal o její autenticitě, přičemž ji shledal pravou, tj. napsanou Všehrdem jako doplněk Knih devaterých.³⁵ Dalším všehrdovským bádáním však příliš nerezonovala.

24 Fol. 252r. K tomu srov. F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 106–107; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 351.

25 Srov. fol. 268r–277v; F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 107; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 357–361.

26 Fol. 281r–283r, 340r–341r, 345v–347r; F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 107; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 362–363, 385, 387–388.

27 Fol. 283r, 284v–285r; F. Čáda, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 107–108; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 363, 364.

28 Srov. fol. 309r–313r; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 373–375.

29 Srov. fol. 373v–377v; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 399–401.

30 Srov. fol. 382v–385v; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 403–406.

31 Obecně k těmto pozdějším úpravám F. ČÁDA, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 84–86.

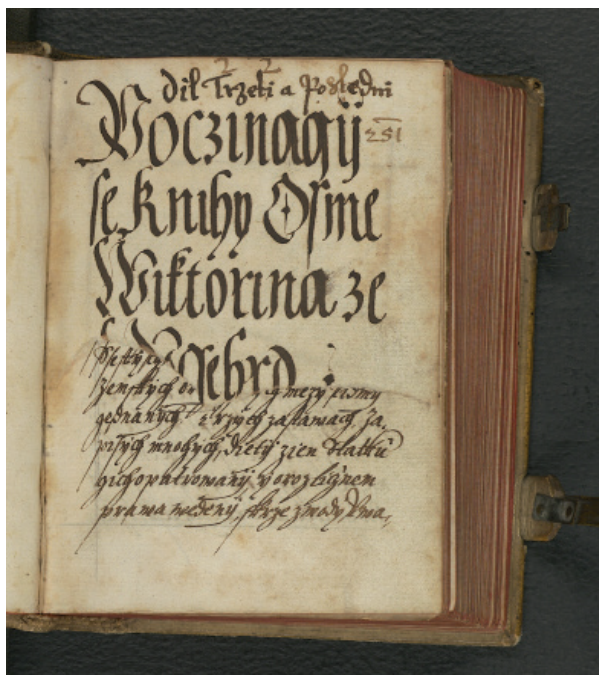
32 Srov. fol. 392v–400v; F. ČÁDA, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 111–112; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 411–414.

33 Srov. zejména fol. 426v–441r; F. ČÁDA, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 112; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 447–453.

34 Fol. 441r–441v; F. ČÁDA, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 112–114; M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české*, s. 460.

35 Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Nová kapitola díla Všehrdova*, in: Sborník dějepisných prací bývalých žáků Dra. Václava Vlad. Tomka vydaný na památku odchodu jeho z university Klubem historickým v Praze, Praha 1888, s. 1–12. Vydal ji podle rukopisu Ms. 22 (Národní archiv v Praze, Sbirka rukopisů, sign. A 19).

Čáda si byl sice existence textu „O výpisech z desk“ vědom, bez vysvětlení jej však označuje za dodatek³⁶ a jeho přítomnost v rukopisech soustavně neeviduje.³⁷ Čelakovského edici přitom nezmiňuje, ačkoliv ji nepochybně znal.³⁸ V celém Všehrdovském sborníku k pětistému výročí jeho narození ji ostatně bere v úvahu pouze Jiří Klabouch.³⁹ V současnosti ji pak mezi edice Všehrdových děl zařadil Jan Kober.⁴⁰ Řešení otázky autenticity jedenácté kapitoly přesahuje možnosti tohoto článku, zde si dovoluji pouze podotknout, že zatímco Čelakovského datace vzniku textu na přelom 15. a 16. století i jeho atribuce Všehrdovi působí přesvědčivě. Vyznění kapitoly trávající na co největší otevřenosti desk, pokud jde

Obrázek 2 – Viktorin ze Všehrd: O právních země české knihy devatery, úvodní folio osmé knihy. KNM, sign. XVIII F 1, fol. 251r. Foto: KNM.

o možnost do nich nahlížet a pořizovat z nich výpisy, by odkazovalo spíše ke změnám v zemském právu kritičtější postupické redakce než smírlivějšímu pojetí redakce vladislavské, ke které je ve všech známých opisech připojena.⁴¹ S předchozím textem rovněž není nijak stylisticky propojena a následuje až za doslovem deváté knihy (zavřením). Mimoto není ani uvedena v obsahu a rejstříku těch rukopisů s jedenáctou kapitolou, které je mají.⁴² Nabízí se i možnost, že jde o text, který Všehrd napsal samostatně – zapadal by do atmosféry sporu mezi šlechtou a městy ohledně uznání Vladislavského zřízení zemského počátkem 16. století – a ke Knihám devaterym mohl být připojen až pozdějšími opisovači.⁴³

36 F. ČÁDA, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 86, pozn. 54, kde jej zmiňuje v souvislosti s Mss. 14 a 17, které mají vztah předloha – opis.

37 Přitom se nachází minimálně ve třech rukopisech, s nimiž pracoval (Mss. 14, 17 a 22).

38 Cituje ji ve svém starším článku František ČÁDA, Viktorín Kornel ze Všehrd na pražské universitě, in: *Památník spolku českých právníků Všehrd*, Praha 1918, s. 249–258, zde s. 256.

39 Jiří KLABOUCH, Všehrdovy teoretické představy o právu a jeho sociálně politická stanoviska, *PHS* 7, 1961, s. 201–231, zde s. 221, pozn. 41.

40 Jan KOBER, *Viktorin ze Všehrd 1520–2020*, Praha 2020, s. 74.

41 Mimo popisovaného rukopisu a již zmíněných Mss. 14, 17 a 22 se nachází ještě v kodexu Severočeského muzea v Liberci, inv. č. ST 1607.

42 Mss. 14, 17, 22; Severočeské muzeum v Liberci, inv. č. ST 1607.

43 Ke sporu obecně viz *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, Petr Kreuz – Ivan Martinovský (edd.), Praha 2007, s. 51–78. O možnosti, že některé z anonymních textů hájících zájmy měst napsal Všehrd, uvažoval

Na fol. 448r–461r následuje opět Všehrdův text, a to šestnáctá kapitola čtvrté knihy, v rukopise nadepsaná „*Z knih a práv Viktorina ze Všehrd o odhadu. Kapitola 16*“. Proč je takto vytažena zvláště, je otázkou. Stejným způsobem se však opakuje i v rukopise, který čtvrtou knihu s touto kapitolou obsahuje.⁴⁴ Teoreticky by to mohlo indikovat používání rukopisu, či spíše jeho původní předlohy, v praxi, kdy si uživatel častěji potřebný text zaznamenal na rychle dohledatelné místo.

Tomu by napovídala i na fol 462v–464v následující pasáž „*Takto se počítá při odhadu*“, která představuje jednak výtah poplatků popsanych v osmé knize,⁴⁵ jednak od kopy po groších až k půl halíři sestupně rozepsaný výpočet pro odhádání platu, tj. ocenění poplatku odváděného vrchnosti, který je v desátém paragrafu šestnácté kapitoly čtvrté knihy uveden jen vzorově pro jednu kopu platu.⁴⁶

Spojitosť posledních dvou textů s Všehrdovým dílem je pak nejistá. Na ff. 465r–466v se nachází „*Odhádání pro nezprávu dědin staré*“ a na fol. 466v–467v „*Toto se bere od zvodův*“. Oba texty sice souvisí s problematikou výše popsanych doplňků, z Knih devaterých však převzaty nejsou a nepodařilo se mi je dohledat ani v dalších právních textech. Pouze v druhém textu vyměřené taxy za zvod mají určitou paralelu v platbách úředníkům uvedených v 44. kapitole osmé knihy.⁴⁷ Tamní částky se však s částkami zaznamenanými v rukopisu o několik desítek grošů liší a jiné je i členění krajů do skupin, od nichž se výše poplatku odvíjí.⁴⁸

Jak vysvítá z analýzy doplňků a jejich dochování v dalších rukopisech výše, lze mezi opisy vladislavské redakce Všehrdových práv kromě tzv. „hradecké“ skupiny, které si povšiml Čáda,⁴⁹ vyčlenit další širší skupinu, kterou spojuje přítomnost jedenácté kapitoly deváté knihy (Severočeské muzeum, inv. č. ST 1607) a část navíc i přítomnost dalších doplňků (částečně Ms. 22, v němž se na závěr neopakuje šestnáctá kapitola čtvrté knihy; zcela Mss. 14 a 17; XVIII F 1). Vztahy rukopisů v rámci nové skupině sice s jednou výjimkou⁵⁰ nejsou tak bezprostřední jako ve skupině „hradecké“, u které se dochovala společná předloha, o jejich provázanosti však nemůže být pochyb. Text zkoumaného rukopisu to sice řadí mezi mladší záznamy, které vznikly až opisováním odvozených textů od původního znění a pro tvorbu případné edice pravděpodobně nebudou hrát zásadní roli, přesto i je bude při takové práci třeba zohlednit, a to zejména s ohledem na otázku původnosti jedenácté kapitoly deváté knihy.

Před závěrem se ještě vrátím k otázce proveniencie rukopisu. Přestože je kodex spojen minimálně se dvěma osobami,⁵¹ nelze ho podle nich přiřadit k žádné známé knihovně. Ob-

---

Jaromír ČELAKOVSKÝ, O významu mistra Viktorina ze Všehrd v kulturních a právních dějinách českých, *Právník* 40, 1901, s. 693–707, zde s. 705–706.

44 Ms. 14 (KNM, IV B 25, fol. 172r–176v, 410r–414v). Stejně tak v jeho opise Ms. 17 (KNM, V B 2, fol. 172r–176v, 414r–418v).

45 *M. Viktorina ze Všehrd O právních země české*, s. 399–402.

46 TAMTÉŽ, s. 204.

47 TAMTÉŽ, s. 400.

48 Srov. TAMTÉŽ, s. 400.

49 Viz F. ČÁDA, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 84–85.

50 Mss. 14 a 17 mají vztah předloha – opis.

51 Viz supralibros „*SPZP*“ a exlibris „*JAN STRNAD ZDARSKÝ*“ zmíněná výše v popisu vazby.

sahuje také dvě knihovní signatury.⁵² Jejich formát je však tak obecný, že sám o sobě rovněž nestačí k jejich propojení s konkrétní knihovnou či knihovnamí. Naštěstí díky zmínce Františka Čády o deperditu na konci jeho článku lze rukopis přeci jenom s jednou knihovnou spojit. Rukopis osmé a deváté Všehrdovy knihy se měl totiž nacházet v Knihovně Řádu křížovníků s červenou hvězdou v Praze.⁵³ Na první pohled zaujme shoda v rozsahu knih nezvěstného a popisovaného rukopisu, zvláště když ostatní dochované opisy O právních země české do vícero svazků členěny nejsou (byť pouze tato informace by ke ztotožnění obou rukopisů jistě nestačila). Popis deperdita, který uveřejnil Čáda a později drobně doplnil Jiří Pražák v katalogu rukopisů pražské křížovnické knihovny,⁵⁴ vychází z místního seznamu knihovny a je velmi strohý. Mimo zmínky o obsahu rukopis datuje do 16. století, uvádí, že byl papírový ve formátu 12° a byl veden pod signaturami XXII A 17 a vitrínovou LVI D 1. Víceméně tedy souhlasí datace, která byla pro místní seznam nejspíš určena jen orientačně, a materiál. Tiskařský formát měl v záznamu týkajícím se rukopisu patrně vypovídat spíše o jeho velikosti než skladbě, a ta by v tom případě rovněž odpovídala.⁵⁵ Zásadní je však signatura XXII A 17, jejíž poslední dvě části se shodují s „A 17“ napsaným na spodním mezivazním poli rukopisu Knihovny Národního muzea. To by teoreticky mohla být stále náhoda, avšak nasměrování ke křížovnické knihovně osvětluje i signatura „U 324“ na předním přídeštní rukopisu. Ta sice v popisu ztraceného rukopisu zmíněná není, ale je ve formátu, který se v křížovnické knihovně rovněž kdysi používal.⁵⁶ Ve světle těchto indicií lze tedy dřívější uložení rukopisu v pražské knihovně křížovníků s červenou hvězdou pokládat za jisté.⁵⁷

Kdy a jak rukopis z křížovnické knihovny zmizel nelze bohužel přesněji určit. Jako o nezvěstném o něm Pražák musel informovat Čádu někdy před 7. březnem 1961, kdy Čáda svůj soupis Všehrdova právního díla uzavřel.⁵⁸ Datovat poslední známou přítomnost rukopisu v knihovně lze pouze pomocí novější z křížovnických signatur, kterou byly tamní knihy opatřovány v 19. století.⁵⁹ Ztratit se tedy musel někdy v této poměrně dlouhé době. Ve výčtu bohemik, která se v knihovně nacházela roku 1933, uveden není.⁶⁰ Tento seznam však představuje pouze výběr těch významnějších a bylo by tedy unáhlené pokládat ho již

52 „U 324“ a „A 17“. Viz TAMTÉŽ.

53 F. ČÁDA, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 129. Čádu na to upozornil Jiří Pražák, který tehdy pracoval na soupisu rukopisů této knihovny.

54 Jiří PRAŽÁK, *Katalog rukopisů křížovnické knihovny, nyní deponovaných ve Státní knihovně České socialistické republiky v Praze*, Praha 1980, s. 126.

55 Dvanáctky nemávaly na výšku více než 15 cm. Viz Petr VOTR, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006, s. 227.

56 J. PRAŽÁK, *Katalog*, s. XII. Pod touto signaturou jsem ji pak dohledal i v rukopisném katalogu křížovnické knihovny z 18. století. Viz Národní archiv v Praze, fond Křížovníci s červenou hvězdou, kniha č. 3321.

57 Zde se nabízí hypotéza, že na chybějící polovině titulního fol. 251r se nacházel rukopisný záznam o provedené katalogizaci, kterým byly tamní knihy opatřovány v průběhu 2. poloviny 16. a první poloviny 17. století. K této praxi viz J. PRAŽÁK, *Katalog*, s. XI; Karel HÜNDL, *Dějiny knihovny řádu křížovníků s červenou hvězdou v Praze, Strahovská knihovna 18–19, 1983–1984, 5–17*, zde s. 9. Signatura XXII A 17 mohla být teoreticky zapsána na zakráceném listu předšádky. Stejným způsobem byly vlastnické značky zaznamenány i v Ms. 11. Viz F. ČÁDA, *Všehrdovo právnícké dílo*, s. 121.

58 TAMTÉŽ, s. 129

59 K. HÜNDL, *Dějiny*, s. 10.

60 *Knih památní na sedmileté založení českých křížovníků s č. hv. (1233–1933)*, Praha 1933, s. 160.

v této době za ztracený.⁶¹ Další zprávou o rukopisu je pak až nabídka antikvariátu Kniha z roku 1987.

Jak ukázala obsahová analýza zkoumaného opisu, jedná se o rukopis vladislavské redakce, a to jedné z jejích mladších skupin, kterou se podařilo nově definovat při komparaci opisu s dalšími rukopisy. Rukopis to tím pádem sice řadí do z textového hlediska méně podstatné mladší větve opisů, ani tu však případná nová edice nebude moci zcela pominout, přičemž další rozřešení by si zasloužila minimálně otázka autorství a původnosti zařazení v těchto rukopisech se nacházející jedenácté kapitoly deváté knihy. Zkoumání provenienčních znaků kodexu zároveň prokázalo, že nově objevený rukopis není ve skutečnosti v literatuře úplně neznámý a s pravděpodobností hraničící s jistotou se jedná o svazek, který ve svých soupisech jako ztracený zmínili František Čáda a Jiří Pražák.

---

61 Nicméně jiný rukopis Všehrdových práv tento výčet uvádí. Viz TAMTÉŽ. Jedná se o již zmíněný Ms. 11.

ČASOPIS NÁRODNÍHO MUZEA – ŘADA HISTORICKÁ

Ročník 191 – 2022 – číslo 1–2

VEDOUcí REDAKTOR: PhDr. Klára Woitschová, Ph.D.

Redakční rada: prof. PhDr. Miroslav Hroch, DrSc.,
PhDr. Jiřina Langhammerová, prof. PhDr. Eduard Maur, CSc., PhDr. Karel Sklenář, DrSc.,
PhDr. Helena Stejskalová, Doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Redakce: Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 Praha, tel.: 220 802 530

Vydává: Národní muzeum, Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1
Grafická úprava a sazba: Klára Woitschová
Tisk: Kleinwächter Holding, s. r. o., Čajkovského 1511, 738 01 Frýdek-Místek
Na titulní straně: Obrázek k článku Anežky Mikulcové.

Distribuci povinných i volných výtisků a výtisků pro předplatitele zajišťuje Obchodní oddělení, Nová budova Národního muzea, Vinohradská 1, Praha 1, telefon: +420 224 497 159, fax: +420 222 246 047, e-mail: publikace@nm.cz. Zde se přijímají i objednávky předplatného z ČR a ze zahraničí a poskytují informace o cenách. Přímý prodej zajišťuje stánek v Nové budově Národního muzea, časopisy je možné objednat i přes e-shop na internetové adrese <http://eshop.nm.cz>.

Distribution of free and mandatory copies and copies for subscribers provides the Business Department, National museum New Building, Vinohradská 1, Praha 1, Czech Republic, tel: +420 224 497 159, fax: +420 222 246 047, e-mail: publikace@nm.cz. Here we will also accept subscription orders from the Czech Republic and abroad, and provide pricing information. Direct sale is provided by a stand in the New Building of the National museum, the journal can also be ordered via e-shop at <http://eshop.nm.cz>.

Národní muzeum poskytuje zájemcům i starší čísla, pokud jsou dosud na skladě. Písemné objednávky zasílejte na adresu: Nová budova Národního muzea, Obchodní oddělení, Vinohradská 1, Praha 1, telefon: +420 224 497 159, e-mail: publikace@nm.cz.

© Národní muzeum, Praha 2022 (vyšlo 2022)

ISSN 1214-0627; ISSN on-line 2533-5693

Registrační číslo MK ČR E 79. (Národní muzeum, Praha – 2002)

Pokyny pro autory

Časopis Národního muzea. Řada historická

Rukopisy zasílejte na e-mailovou adresu redakce časopisu: klara.woitschova@nm.cz. Příspěvky přijímáme v elektronické podobě ve standardních elektronických formátech (doc, rtf) bez formátování. Grafy a tabulky je třeba zaslat v samostatných souborech, obrázky v nekomprimovaných formátech (např. tiff) v minimálním rozlišení 300 dpi.

Jako součást rukopisu je požadován také abstrakt (v českém či anglickém jazyce) o rozsahu maximálně 1NS a klíčová slova.

Struktura poznámkového aparátu odpovídá zásadám, které uplatňuje Český časopis historický, a to pro všechny studie s výjimkou archeologických, kde jsou vzorem Památky archeologické.